

*Dr Ognjen B. Vujović, vanredni profesor
Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u
Kosovskoj Mitrovici
Pravni fakultet
ogvujovic@yahoo.com*

POSEDI DESPOTA ĐURĐA BRANKOVIĆA U UGARSKOJ U KONTEKSTU POLITIČKIH ODNOSA SRBIJE I UGARSKE*

Sažetak: Predmet analize ovog članka je sudbina ekonomski značajnih poseda koje je despot Đurađ Branković imao u Ugarskoj. Radi se o posedima koji su bili prilično udaljeni od srpskog etničkog prostora. Reklo bi se da je Jovan Hunjadi pod velom pignusa izbegavao mogućnost da ga srpski despot optuži za otimanje imanja, ucenu, prinudu. Ugarska vladarska kuća je intenzivno koristila Brankovićevu nemogućnost da efikasno, faktički kontroliše posede koje je nominalno posedovao. Despot je uspevao da makar na papiru zadrži svoja imanja, ali ne i na terenu. Ne samo da je bio formalno vezan za nešto što faktički ne poseduje, već to nikada i nije mogao samostalno i nezavisno kontrolisati.

Ključne reči: Durđe Branković, pignus, Janko Hunjadi, Srbija, Ugarska.

1. UVOD

Predmet analize ovog članka je sudbina ekonomski značajnih poseda koje je despot Đurađ Branković imao u Ugarskoj. Radi se o posedima koji su bili prilično udaljeni od srpskog etničkog prostora. Njih je despot dao u zalogu tadašnjem gubernatoru Ugarske, Janku Hunjadiju. U prepisu Đurđeve povelje (Inače, reč je o tome da je zaloga potvrđena dvema poveljama. Jedna je palatina Ladislava Gor-

---

* Rad je prezentovan na Naučnom skupu Prvi vek od prisajedinjenja: društveni, politički i pravni značaj, održanom 14. decembra 2018. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.

janskog, a druga despota Đurđa Brankovića, koje su izdate 1450. godine),¹ kojom je to učinjeno, upotrebljen je termin *pignus* kojim je još od antičkog rimskog prava označavana zaloga. Jedna privatnopravna ustanova se našla u središtu političkih odnosa i sukoba. Zato ovo pitanje ima specifičnu težinu.

U politici je uvek najbitniji realni odnos snaga, a ne toliko pravni dokumenti. Zato politički odnosi igraju tako veliku ulogu. Ustanove onoga što se naziva privatnim pravom nikada nisu, a i ne mogu biti imune od toga. Sa tog stanovišta se i pristupilo naznačenoj temi. Pošto je jedino politika u stanju da angažuje sve resurse jednog društva, onda kada govorimo o kontekstu političkih odnosa on neizbežno zadobija i široku istorijsku dimenziju.

Posedi despota Đurđa o kojima je reč su inače posedi koje je on nasledio od svog prethodnika despota Stefana Lazarevića. Njihova soubina je uvek bila neizvesna. Tako su oni despotu Đurđu oduzeti već 1440. godine u jeku njegovog sukoba sa ugarskim kraljem Vladislavom. Pošto su se izmirili, posedi su mu vraćeni sledeće godine. Godine 1444. Branković je najveći i ekonomski značajan deo svojih ugarskih vlastelinstava dao u zalogu Janku Hunjadiju, kao gubernatoru Ugarske, na ime naknade za ratnu pomoć koju je ovaj pružio srpskom despotu u sukobu s Turcima.²

2. DUNAVSKA GRANICA I TZV. GOLA SVOJINA

Nijedna ustanova se ne može razumeti bez uzimanja u obzir konteksta u kojem treba da funkcioniše. Ovde je on prilično razuđen.

Počećemo od onog najkonkretnijeg. Time što je despot dao posede u zalogu sa pravom korišćenja i ubiranja plodova, njemu faktički ostaje samo tzv. *nuda proprietas*. On time faktički i nema te posede. U svakom slučaju, videće se da mu svojina na njima u suštini ne može biti faktički garantovana, a takva vrsta garancije je u stvari i najbitnija. Jer, šta znači to što imate nešto na papiru, ako to i stvarno ne posedujete (ako to ne koristite i ne ubirate plodove sa tih poseda).

Ova formalnopravna vezanost za ugarsku teritoriju i jednom ustanovom privatnog prava (mada u srednjem veku privatno i nije razdvojeno od javnog) je bila

---

¹ Već na početku treba napomenuti da je ovde upotrebljen i analiziran tekst prepisa povelje koji je objavljen u članku Aleksandra Krstića, „Povelja Despota Đurđa Brankovića o davanju u zalog poseda u Ugarskoj Jovanu Hunjadiju“, Stari srpski arhiv 11/2012, 152-157.

² Neven Isačević, Aleksandar Fostikov, „Povelja gospodina Đurđa Brankovića kojom potvrđuje slobode građanima Debrecina – Bia 1429, 5. maj“, Mešovita grada 33/2012, 66. „Tom prilikom je, po svemu sudeći, Đurđad bio primoran da Hunjadiju založi i Debrecin i posede u neposrednoj okolini ovog grada. Sukobi koji su izbili nakon bitke kod Varne praktično su ove despote gubitke učinili trajnim. Uprkos povremenim najavama, madarski posedi srpskih despota, izgubljeni 1444, nikada više nisu vraćeni predstavnicima kuće Brankovića“, Ibid.

podređena političkim razlozima i političkim ciljevima. Najbolji dokaz tome je što su ovi posedi bili lako podložni ugarskim političkim hirovima.

Despot ne samo da je bio formalno vezan za nešto što faktički ne poseduje, već to nikada i nije mogao samostalno i nezavisno kontrolisati.

Kada je u pitanju širi kontekst onda treba reći da su despotski posedi korišćeni u sklopu široko shvaćene političke trgovine. Ona nije bila imuna od iznude i prevare kojima je umela da pribegava ugarska strana, jer je koristila stanje nužde u kojoj se nalazio srpski vladac. Čak je i ugovor o zalozi bio osnažen mirovnim ugovorom. Na taj način je u potpuni zapećak stavljen njegov privatnopravni karakter, a na najvećem značaju je dobio njegov politički karakter. O tome govori sledeće:

„Kada je zarobljen u Srbiji 1448. godine, posle teškog porazaugarske vojske u sukobu sa Turcima na Kosovu polju, Hunjadi je morao despotu da vrati Vilagoš i Vršac. Po povratku u Ugarsku, gubernator je osudio despota na konfiskaciju poseda, koje je počeo da dodeljuje svojim pristalicama. To je dovelo do otvorenih sukoba između njegovih ljudi i despotovih službenika, pa je posredovanjem palatina Ladislava Gorjanskog sklopljen napred pomenuti privremeni sporazum između srpskog vladara i ugarskog gubernatora maja 1450. godine. Tvrđava Munikač i varoši Nađbanja, Satmar, Nemeti, Debrecin, te posedi Besermenj i Dada ostali su i dalje u zalugu kod Hunjadija. Takvo stanje u pogledu navedenih vlastelinstava potvrđeno je i mirovnim ugovorom u Smederevu od 7. avgusta 1451. godine, kojim je despot Đurađ ponovo regulisao odnose sa Jovanom Hunadijem. Na taj način su pomenuta vlastelinstva praktično trajno prešla u ruke Hunjadija, i despotska porodica nije više uspela da ih povrati“.³

Despot Đurad je morao da se pomiri sa time da Ugarska kontroliše Beograd i još neka mesta na desnoj obali Dunava u zamenu za Debrecin i još neke gradeve u Ugarskoj. Zašto je vršena ovakva razmena? Očigledno da Ugarskoj nije odgovaralo da despot ima kompaktnu teritoriju u kojoj ne bi bilo direktnog ugarskog uticaja i kontrole. Pored toga, odgovaralo im je da on ima posede duboko u Ugarskoj, daleko od srpskih etničkih prostora. Očigledno je da se želelo da se despot potpuno uklopi u ugarske političke prilike i da izgubi posebnost i samostalnost.

Despot Đurađ Branković je delovao u vrlo teškim okolnostima. Reč je o tome da je turski sultan Mehmed II Osvajač 1453. godine osvojio Konstantinopolj. Sada je mogao da se posveti osvajanju Ugarske. Ovaj turski vladar nije želeo da despot među svojim posedima ima Beograd, Smederevo i Golubac, već je bio

³ Aleksandar Krstić, „Dokumenti o ugarskim posedima despota Đurđa datim u zalugu Jovanu Hunadiju 1444. godine“, Mešovita grada 32/2011, 129.

spreman samo da mu dozvoli neke delove zemlje koju je držao njegov otac Vuk Branković u današnjoj Severnoj Makedoniji.⁴

To znači da su i Turci želeli da granice poseda srpskih vladara vide dalje od Dunava, ali za razliku od Ugara koji su nastojali da to bude severnije, Turci su želeli da to bude južnije, u unutrašnjost turskih poseda. U oba slučaja to više ne bi bile bilo kakve političke granice Srbije, već samo privatni posedi jednog od, bilo ugarskih, bilo turskih podanika.

Kada je u pitanju najširi kontekst, onda treba napomenuti i da su tek nakon dugog perioda ratova sa Turcima, Ugri donekle modifikovali svoju politiku i našli da im je u interesu da dozvole srpsko naseljavanje na posede u južnoj Ugarskoj.

“Posle propasti Srpske despotovine, narednih nekoliko decenija granica na Dunavu i Savi bila je poprište ogorčenih borbi između Turske carevine i Ugarske kraljevine. Dobro je nadgledana, imala je utvrđenja za odbranu, stalne i dobro poznate prelaze. Na dunavskoj granici centralno mesto zauzimala je Smederevska tvrđava. Posle smrti despota Lazara Brankovića, u januaru 1458. godine, Ugri su u pregovorima s despotskom porodicom uporno tražili Smederevo, u zamenu za posede u Ugarskoj. Kako u tome nisu uspeli, pokušavali su posle 1459. godine da ga oslobole, što bi omogućilo dublje prodore u Tursku. U tim pokušajima podržavali su ih Srbi, koji su već naseljavali predele s obe strane Dunava. Tursko osvajanje s juga pokrenulo je srpske seobe prema severu. Osim toga, srpski despoti su tokom 15. veka s planom naseljavali Srbe na svoje velike posede u Ugarskoj. Od polovine 15. veka južna Ugarska dobila je srpskufizionomiju. Iz Srbije su se iseljavali svi slojevi stanovništva, od sirotinje do pripadnika vlasteoskih porodica...”⁵

Imajući u vidu sve što je rečeno jasno je da je zaloga koja je uspostavljena na despotovim posedima u Ugarskoj bila svojevrsna omča oko vrata za Đurđa Brankovića.

3. PIGNUS I ZALOŽENI DESPOTOVI POSEDI

“Pignus” appellatum a pugno, quia res, quae pignori dantur, manu traduntur. Unde etiam videri potest verum esse, quod quidam putant, pignus propri rei mobilis constitui.⁶

---

⁴ Vid. Halil Inalcik, „Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time“, *Speculum* 3/1960, 416.

⁵ Momčilo Spremić, „Borbe za oslobođenje Smedereva (1459-1485)“, *Smederevski zbornik* 3/2012, 15.

⁶ D. 50. 16. 238, <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 2. 04. 2019. godine.

Gaj ovde objašnjava da termin *pignus* dolazi od *pugno*, što označava ono što je dato u zalogu, rukom preneto. Zato se pod time smatra da se zaloga zaista uspostavlja na pokretnim stvarima.

Verovatno da su, s početka, predmet zaloge mogle da budu samo pokretne stvari.

Pravila o zalozi su nastala na terenu kontrakata, a zatim su preneta i u područja tzv. zakonske i sudske zaloge.⁷ Kako Kazer sumira, bilo je potrebno da se stvar u trenutku zalaganja nalazi u imovini (*in bonis*) zalogodavca. To znači da je dovoljno ili da je ona u njegovoj pretorskoj svojini ili u uzukapionoj državini. Zatim, bilo je potrebno da strane zaključe neformalni realni ugovor o zalozi i da postoji dug koji je ovom zalogom trebalo osigurati.⁸ Od kasnog klasičnog perioda, kaže Kazer, imperijalnim pravom se razvija tzv zakonska zalogu (*so-called legal pledges*). Svrha ovih intervencija se delom ogleda u tome da se povlašćeno štite određene kategorije poverilaca.⁹ Termin *hypotheca* je uveden još u klasičnom pravu kako bi razlikovao zalogu bez državine.¹⁰ Pre toga je takva vrsta zaloge označavana terminom *pignus obligatum*. Inače, zalogu ili *pignus* je bila uniformna ustanova bez obzira da li se radilo o njenim oblicima sa ili bez državine nad založenom stvari.¹¹ U postklasičnom periodu je na značaju dobila zakonska generalna hipoteka, hipoteka na celoj imovini dužnika.¹² Ona se, kaže Kazer, delom razvila iz ugovorne hipoteke koja se odnosila na celu imovinu, a koja se pojавila još u klasičnom pravu. Delom se razvila pod helenističkim uticajem, pod kojim su imperatori Severi opterećivali celokupnu imovinu poreskog dužnika.¹³ Oblik ugovorne zaloge gde nije dolazilo do predaje založene stvari u državinu založnom poveriocu, nazivan je *pignus conventum*, *pignus sine possessio*, a od postklasičnog perioda uglavnom je nazivan hipotekom, *hypotheca*.¹⁴ Od prvog veka posle Hrista, *pignus* je postao osnovni način realnog obezbeđenja kod zaduživanja.¹⁵

---

⁷ Vid. Max Kaser, *Roman Private Law* (third edition), a translation by Rolf Dannenbring, Pretoria 1980, 157. Kazer ističe kako je zaloga (*pignus*) predstavljala jednoobraznu (uniform) ustanovu i u klasičnom i u Justinianovom pravu bez obzira da li je državina (possession of the thing) prenošena na kreditora, Ibid., 156.

⁸ Ibid., 157.

⁹ Vid. Ibid., 158.

¹⁰ Ibid., 157.

¹¹ Ibid., 156.

¹² Ibid., 158.

¹³ Ibid., 159.

¹⁴ Vid. Žika Bujuklić, *Forum Romanum, rimska država, pravo, religija i mitovi*, Beograd 2012, 577.

¹⁵ Donald E. Phillipson, „Development of the Roman Law of Debt Security“, *Stanford Law Review* 20/1968, 1236-1237.

To što se pignusom mogla založiti stvar koja se nalazila u pretorskoj (bonitarnoj) svojini zalogodavca, to dobrim delom objašnjava njegovu učestalost i to što je na kraju prevladao.

Dakle, pignusom je bilo moguće založiti i pokretne i nepokretne stvari.

Postklasični rimski izvori i rani srednjevekovni izvori iz zapadnog dela rimskog carstva su termine *fiducia* i *pignus* koristili kao sinonime. Tamo je fiducija bila jedan od oblika zaloge, kaže Sič.¹⁶

Postoje mišljenja da je u srednjevekovnoj Ugarskoj *pignus rei immobilis* (pignus na nepokretnostima) bio sličan obliku fiducije iz rimskog prava, *fiducia cum creditore contracta*.¹⁷

U svakom slučaju, u rimskom pravu, kada je reč o pignusu, založni poverilac nije imao prava da koristi stvar, jer bi onda počinio krađu korišćenja, *furtum usus*.¹⁸ Dodatnim sporazumom je bilo moguće da se ugovori i pribiranje plodova stvari, tzv. antihreza.¹⁹ Iz pomenute despotove povelje se može videti da se u ugarskom pravu ugovaralo da se založeni posedi mogu koristiti i da se mogu pribirati plodovi sa njih.

Inače, antihreza je u Ugarskoj dugo opstala i bila je smetnja za usvajanje hipoteke. Hipoteka je u Mađarskoj usvojena tek u devetnaestom veku.²⁰

Iz povelje koja je predmet analize izdvajamo deo: „... omnibus et singulis ipsorum utilitatibus et pertinenciis quibuslibet“²¹ (sve do pojedinosti što služi za njihovo korišćenje i što se tiče njih). Dakle, ovde je založeno celokupno imanje sa svim pokretnim stvarima koje sa nalaze na njemu i koje služe za njegovo korišćenje.

Kaže se da je Hunjadi kao založni poverilac ta dobra držao, posedovao i čuvalo (*factarum tenuerit, possederit et conservaverit*)²².

Sič napominje da u postklasičnom (vulgarnom) pravu ni fiducijom, ni pignusom nije prenošena svojina, a uspostavljanje državine založnog poverioca je zavisilo od sporazuma među strankama.²³ Ona navodi da je u Ugarskoj u trina-

¹⁶ Magdolna Sič, „Fiducia and pignus in sources of post-classical roman law – synonyms or terms utilized for different kinds of pledges?“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 1-2/2008, 494. Vidi još M. Sič, Fiducia and Pignus in sources of Post-Classical Roman Law – Synonyms or terms utilized for different kinds of pledges? – Part II“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 3/2008, 143-172.

¹⁷ Tomislav Karlović, „Pignus rei immobilis kao fiducijarni posao? Shvaćanja o naravi zaloga nekretnina u Tripartitu“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 5-6/2013, 1294-1296.

¹⁸ Vid. Žika Bujuklić, 576.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Miriam Laclavíková, Slovak Legal History (with regard to the State and Law until 1918), Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta 2013, 92.

²¹ A. Krstić, „Povelja Despota Đurđa Brankovića o davanju u zalog poseda u Ugarskoj Jovanu Hinjadaji“, Stari srpski arhiv 11/2012, 155.

²² Ibid.

²³ M. Sič (2008), 495.

stom veku nepokretnost davana u zalogu uz pravo založnog poverioca da je koristi. Ako založni dužnik nije više bio u stanju da otplaćuje svoj dug, onda je, prema uobičajenoj odredbi ugovora o zalozi (*according to the common clause of the contract of pledge*), založni poverilac dobijao pravo vlasništva na predmetu zaloge, bez obzira na korist i plodove koje je do tada pribrao.²⁴

Poveljom despota Đurđa kao da je bilo predviđeno nešto drugo. Naime, tu jeste navedeno da se posedi daju u zalogu sa pravom njihovog korišćenja i pribiranja plodova od strane založnog poveroca. Međutim, navedeno je i da se pribrani plodovi zbrajaju i da nakon što se tako isplati dug, Janko Hunjadi mora založene posede da vrati despotu. Reklo bi se da ovde založeni posedi imaju, ne samo svrhu da budu obezbedjenje i garancija da će dug biti vraćen (čemu inače služi zalaganje stvari), nego da posluže kao samo sredstvo isplaćivanja duga. Bilo kako bilo, formalnopravno gledano, despot je lepo obezbedio svoje intereset. Primetno je da je ovaj deo u povelji u skladu sa sledećem pravilima kojasu navedena u Justinianovoj kodifikaciji:

C. 4. 24. 2.

Imperator Alexander Severus . Quod ex operis ancillae vel ex pensionibus domus, quam pignori detineri dicis, perceptum est, debiti quantitatem relevabit. * ALEX. A. DEMETRIO. * <A 222 PP. K. OCT. ANTONINO IIII ET ALEXANDRO CONSS.>²⁵

Prevod: Ono što robinja uradi, ili što se prikupi od izdavanja kuće, a što je dato u zalogu, oslobađa od odgovarajućeg iznosa duga.

C. 4. 24. 3.

Imperator Alexander Severus. Creditor, qui praedium pignori sibi nexum detinuit, fructus quos percepit vel percipere debuit in rationem exonerandi debiti computare necesse habet et, si agrum deteriorem constituit, eo quoque nomine pigneratice actione obligatur. * ALEX. A. VICTORI. * <A 222 PP. VI ID. DEC. ANTONINO IIII ET ALEXANDRO CONSS.>²⁶

Prevod: Kreditor koji drži založeno imanje, plodove koje pribere ili koje je dužan da pribere, treba da uračuna u umanjenje postojećeg duga. Ako umanji vrednost zemljišta treba da odgovara po *actio pigneratice*.

Poznato je, dakle, da su u srednjem veku bili u upotrebi različiti oblici zalaganja stvari. Njima jemoglo biti uspostavljenopravo založnog poverioca da pribira i plodove koje daje založena stvar sve dok se dug ne otplaćuje. Imao je pravo i

---

²⁴ M. Sič, „Why the opinion of Papinian preserved by Fragn. Vat. 9 was not inserted into Justinian's Digest?“, *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies* 1/2012, 118, fn. 44.

²⁵ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. april 2019. godine.

²⁶ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. april 2019. godine.

da zahteva svojinu nad tom stvari ukoliko nema otplate duga. Opšte je mišljenje, navodi Sič, da je na ove načine izbegavana zabrana uzimanje kamate. Ta zabrana ima korena u drevnim vremenima, ali je aktuelizovana od devetog veka pod uticajem hrišćanstva.²⁷ Papa Aleksandar III je u dvanaestom veku pokušao da proširi zabranu prikupljanja interesa i preko zaloge, tako što je trebalo da dug bude umanjen za vrednost plodova. Ali, je ovo retko poštovano, napominje Sič.²⁸

Vratimo se despotovoj povelji. U njoj piše „...annotatis domino Johanni gubernatori, Ladislaoque et Mathie filiis suis pro prefatis centum milibus et quinquaginta quinque milibus florenis auri iuxta regni consuetudinem pignori duximus obliganda sew inscribendas...“²⁹ Ovde se govori da despot Đurađ na ime otplate duga ... navedenom gospodaru Jovanu gubernatoru, Ladislavu i Matiji, njegovim sinovima, duga od spomenutih sto hiljada i pedeset i pet hiljada zlatnih florena, po običaju kraljevine daje zalagu (*pignus*)... Zatim se kaže da su gubernator i njegovi sinovi u obavezi da uračunavaju godišnje prihode sa založenih dobara, u iznosu od šest hiljada i sedam stotina florena i da se to uračunava u otplatu duga (*computare atque pro solutis assummere et recipere debebunt et tenebuntur*³⁰). Nakon isplate duga, Jovan, ili njegovi naslednici je trebalo da založnom dužniku, ili njegovim naslednicima vrati založena dobra.³¹

Podsetimo se rimskog prava. Nema sumnje da založena stvar ostaje u imovini dužnika, navodi se u Justinijanovoj kodifikaciji:

C. 4. 24. 9.

*Imperatores Diocletianus, Maximianus . Pignus in bonis debitoris permanere ideoque ipsi perire in dubium non venit...*³²

Navedeni sadržaj povelje Đurđa Brankovića je u potpunom skladu sa time. Što se pravnih dokumenata kao takvih tiče, despot Đurađ je ovom poveljom uspeo da odbrani svoje svojinsko pravo.

Povelja uopšte ne pominje nemogućnost isplaćivanja duga, jer je očito da su pomenuta imanja bila izdašna i da su imala siguran priliv prihoda. Ovde do punog izražaja dolazi maksima rimskog prava da seviše sigurnosti nalazi u stvari nego u licnosti:

*Plus cautionis in re est quam in persona.*³³

---

²⁷ M. Sič (2012), 117, fn. 44.

²⁸ Ibid., 118, fn 44.

²⁹ A. Krstić (2012), 155.

³⁰ Ibid.

³¹ Vid. Ibid., 160.

³² <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. april 2019.

³³ D. 50. 17. 25, <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. april 2019.

U povelji se ne pominje ni institut održaja. Tako da nije jasno da li je založni poverilac mogao steći svojinu na taj način. U svakom slučaju, što se samog rimskog prava tiče takvo nešto nije bilo moguće. Znamo da despot više nikada nije povratio svoje posede, ali ne znamo kako su sada Hunjadijevi naslednici formalnopravno pravdali svoje vlasništvo. Vidimo da je izvesna Beatrisa tražila prepis te povelje kao dokaz svoga prava na posedovanje. Kao da su sama ta povelja i njen sadržaj bili dovoljan dokaz njene svojine.

3.1. Najširi kontekst

Posedi o kojima se govori u povelji nalaze se daleko od srpskih etničkih prostora.

Tako je Munkač grad u Ukrajini bio u posedu despota Stefana Lazarevića, a nakon njegove smrti je pripao Đurđu Brankoviću. Njemu je bio privremeno oduzet, pa vraćen od strane ugarske krune. Zatim ga je dao Jovanu Hunjadiju u zalogu i posle toga više nije uspeo da ga povrati.³⁴ Zatim Rivulidominarum koji se nalazi u današnjoj severozapadnoj Rumuniji. Bogat rudarski posed koji je još despot Stefan Lazarević dobio od ugarske krune, a koji je Đurđe Branković na isti način kao prethodno pomenuti posed izgubio iz kontrole.³⁵ U današnjoj severnoj Rumuniji se nalaze i varoši Satmar (sa rudnicima zlata i srebra) i Nemeti. Zatim Debrecin u današnjoj istočnoj Mađarskoj.³⁶ Ostala naselja koja se pominju u povelji nalaze se takođe u današnjoj Mađarskoj.

Da bi neko efikasno kontrolisao stvar, a ne samo na papiru, on mora i faktički da je kontroliše, ili da poseduje mogućnost da u svakom trenutku može da uspostavi faktičku kontrolu nad njom. Ovakva kontrola, ili njena mogućnost su naročito važni za političke odnose. Zar se u tome ne krije određenje suverenosti? Zato faktička kontrola dobija na specifičnoj težini kada su u pitanju pravni odnosi (pa i samo na prvi pogled čisto privatnopravni odnosi kakav je ugovor o zalozi) koji su usko vezani za političke odnose na najvišem državnom nivou.

Interesi despota Đurađa Brankovića su bili u žrvnju političkih odnosa sa ugarskom vladarskom kućom. Ona je intenzivno koristila njegovu nemogućnost da efikasno faktički kontroliše posede koje je nominalno posedovao. Tako da je on i pored poseda, u stvari sve vreme bio bez poseda. Na ovom mestu se nameće sličnost despotovog položaja sa položajem koje su u starom Rimu imali tzv. neprivilegovani slojevi stanovništva kada je u pitanju bila nemogućnost efikasne faktičke kontrole svojih stvari, svojih interesa. To je pitanje toliko očigledno upra-

---

³⁴ A. Krstić (2012), 167.

³⁵ Vid. Ibid., 168.

³⁶ Ibid.

vo tamo gde u prvi plan izbjija potreba za faktičkom, a to znači fizičkom kontrolom stvari. Reč je o institutu održaja (*usucapio*). Tačka na kojoj se susreću institut održaja i potreba zaštite neprivilegovanih je delikt krađe (*furtum*).

Da su ne samo u politici, nego i u privatnopravnim odnosima najbitniji realni odnos snaga i faktička situacija, na najbolji način oslikava slučaj iz rimskog prava sa zabranom odžaja ukradenih stvari. Atinijev zakon (*lex Atinia de usucapione*)³⁷ iz drugog veka pre Hrista, kojim je bilo moguće održajem steći ukradenu stvar tek pošto ona bude vraćena njenom vlasniku, to potvrđuje na najbolji način. Tako je vlasnik efikasno zaštićen od prinude, zaplašivanja, ucenjivanja.

Atinijev zakon o održajuje donet u uslovima u kojima je iskustvo pokazalo da vlasnika više ne može efikasno da zaštitи isključivo oslanjanje na javnost. Viđimo da ni despotu Đurđu nije pomoglo to što se sa Hunjadijem sporazumeva pred ugarskim plemićima kao svedocima i svojevrsnim garantima postignutih sporazuma.

Rimska politička populistička elita je nastojala da zaštitи neprivilegovane slojeve stanovništva tamo gde oni najviše osećaju svoju ekonomsku nemoć, na terenu privatnog prava. Ta nemoć diktira i političku nemoć i obratno. Trebalо im je omogućiti istinsku slobodu volje. Trebalо im je omogućiti da povrate kontrolu nad svojim stvarima. Atinijevim zakonom je bilo predviđeno upravo to. Ukradena stvar se može steći održajem, ali samo pod uslovom da se onaprethodno vrati vlasniku, a ne onome od koga je neposredno ukradena. Tako Pavle kaže sledeće:

Quod autem dicit lex Atinia, ut res furtiva non usucapiatur, nisi in potestatem eius, cui subrepta est, revertatur, sic acceptum est, ut in domini potestatem debeat reverti, non in eius utique, cui subreptum est. Igitur creditori subrepta et ei, cui commodata est, in potestatem domini redire debet.³⁸

Prevod: Ono što Atinijev zakon kaže je, da ukradena stvar ne može biti stečena održajem, dok se ne vrati pod vlast onoga od koga je ukradena. Prihvaćeno je da se mora vratiti pod vlast vlasnika, a sigurno ne pod vlast onoga

---

³⁷ Gens Atinija je odigrao veliku ulogu u zakonodavstvu. Njegovi pripadnici su inicirali donošenje par vrlo bitnih zakona. Među njima su oni kojima je osnovano nekoliko kolonija. Zatim navedeni zakon o uzukapiji i lex Atinia de tribunis plebis, vid. R. A. Bauman, „The Suppression of the Bacchanals: Five Questions“, Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte 3/1990, 341–342. Baman ističe kako je ovaj poslednji bio uklopljen u porodičnu politiku koja je išla na rukointeresima neprivilegovanih (underprivileged), Ibid., 342. Populištučku orijentaciju ovog gensa, on objašnjava njihovim vezama sa Sempronijima Rutilima i Sempronijima Grasima, Ibid. Treba reći da se čini da su svi njihovi zakoni u stvari bili uklopljeni u populističku politiku tog gensa, pa i ovaj zakon o održaju.

³⁸ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. 04. 2019. godine.

od koga je ukradena. Dakle, ono što je ukradeno od kreditora, ono čime se neko poslužio, dužnost je vratiti pod vlast vlasnika.

Ovo znači da u ovom krajnjem slučaju najsnažniju zaštitu uživa ne interes onoga ko je neposredno kontrolisao stvar do momenat krađe, nego interes onoga ko je formalni vlasnik. Njegov interes je zaštićen tako što je traženo da mu se opet omogući neposredna kontrola stvari. Čini se da se jedino na taj način može objasniti zašto je Atinijev zakon, nakon Zakona dvanaest tablica (koji nikada nije prestao da bude pozitivnopravni propis), ponovo govorio o zabrani održaja ukrađenih stvari.

Dakle, kada se stvarno hoće zaštитiti vlasnik, onda je on u prvom planu. Onda je njegova kontrola u prvom planu. Toga nema kada su u pitanju posedi koje je srpski despot založio Janku Hunjadiju. Prva briga te povelje je bila da se podjednako zaštite formalni interesi i Janka Hunjadija i despota Đurađa Brankovića. Međutim, tu formalnu ravnoparavnost je u zapećak bacila faktička neravnopravnost. Hunjadi je sa despotovim posedima postupao bez mnogo osvrтанja na Brankovićeve interese i na njegovu stvarnu volju.

Zakon dvanaest tablica je prvi predviđao zabranu održaja ukrađenih stvari, ali je pomenuti Atinijev zakon tu zabranu učinio efikasnom. Sada vlasniku treba vratiti stvar i time mu omogućiti da je faktički kontroliše. Na taj način on više nije bio žrtva faktičke realnosti u kojoj bi neki moćnik posedovao njegovu stvar i po kom pitanju ništa ne bi mogao da učini. Na ovaj način je on zaštićen i od pri-nude i od raznih ucena. Atinijev zakon je zabranjivao održaj i stvari koje su silom stečene.

Što se Brankovićevih poseda u Ugarskoj tiče, očigledno je da oni nikada nisu vraćeni pod njegovu faktičku kontrolu. Očigledno je da su standradi njihove zaštite bili dosta niski. U tom smislu su bolje stajali interesi zaštićeni gore pomenutim, dalekim rimskim zakonom. Iz navedene povelje se može videti da su despotovi posedi bez prekida bili i ostali u Hunjadijevoj faktičkoj kontroli. Naravno, pod formom pignusa. Despot je sve vreme kao strana u pregovorima u, faktički, a time i pravno, nepovoljnijoj poziciji. S druge strane, Hunjadi se borio da pignus pretvori u svoju neupitnu svojinu.

4. ZAKLJUČAK

Prilikom bekstva kroz despotove teritorije, nakon poraza od Turaka na Kosovu 1448. godine (despot se nije priključio tom ugraskom pohodu), Hunjadi je uhvaćen i priveden Đurđu Brankoviću. Takva pozicija je omogućila despotu da

sa Hunjadijem kao gubernatorom Ugarske i uz posredovanje ugarskih staleža sklopi već pomenuti sporazum. Po njemu, trebalo je okončati sva neprijateljstvima među ugovornim stranama. Hunjadi se obavezao „da pomaže despota protiv svih neprijatelja“. Zatim, da Ugarska vojska neće koristiti teritoriju Srbije u ratu protiv Turske, sem ako to despot ne zatraži. Takođe, Hunjadi se obavezao da despotu vrati sve posede koje mu je oduzeo. Obavezao se i da isplati ratnu odštetu, jer je Ugarska vojska krećući se kroz Srbiju nanela veliku štetu.³⁹ Spremić napominje da se iz ovog ugovora može videti da je vladalo veliko neprijateljstvo između Hunjadija i despota Đurđa i to baš po pitanju otimanja despotovih poseda. Odredba o pitanju ratne odštete pokazuje da je despot bio taj koji je diktirao sporazum.⁴⁰ U svakom slučaju, nakon ovoga je Hunjadi konfiskovao despotove posede. Za takav postupak je dobio i međunarodnu podršku u vidu papine razrešnice od zakletve učinjene despotu.⁴¹ Ratna odšteta nikada nije isplaćena.

Može se zaključiti da je Jovan Hunjadi pod velom pignusa izbegavao mogućnost da ga srpski despot optuži za otimanje imanja, ucenu, prinudu. Ugarska vladarska kuća je intenzivno koristila Brankovićevu nemogućnost da efikasno, faktički kontroliše posede koje je nominalno posedovao. Despot je uspevao da makar na papiru zadrži svoja imanja, ali ne i na terenu. Ne samo da je bio formalno vezan za nešto što faktički ne poseduje, već to nikada i nije mogao samostalno i nezavisno kontrolisati.

Đurađ Branković, kao pre njega i despot Stefan Lazarević, je od Ugara dobjao ono što teško može efikasno, faktički da kontroliše bez pomoći ugarskog, domicilnog stanovništva. Pre svega, to nije mogao da kontroliše bez volje ugarskih vlasti. Stoga darivanje poseda srpskim gospodarima nikako nije moglo politički da ugrozi Ugarsku. Tim darivanjem srpski vladari su samo čvrše priveživani za ugarske vladare i ugarsku političku scenu. Bogati posedi, sa sigurnim i konstantnim prihodima su, reklo bi se, zbog toga i davani toliko daleko od srpskog etničkog prostora.

Neko će prigovoriti da je despot u svom vlasništvu formalno imao navedena imanja. To jeste tačno, ali nije ih imao faktički, a to je u životu, a naročito u politici, vrlo bitno, a u izvesnim okolnostima i najbitnije. Što su faktičke okolnosti nepovoljnije po formalnog vlasnika, to više do izražaja dolazi nemoć sporazuma i pravnih normi.

---

³⁹ M. Spremić, *Despot Đurđa Branković i njegovo doba*, Beograd 1994, 344-345.

⁴⁰ Ibid., 345.

⁴¹ Ibid., 350.

LITERATURA I IZVORI

- Aleksandar Krstić, „Dokumenti o ugraskim posedima despota Đurđa datim u zalogu Jovanu Hunjadiju 1444. godine“, *Mešovita grada* 32/2011.
- Aleksandar Krstić, „Povelja Despota Đurđa Brankovića o davanju u zalog poseda u Ugarskoj Jovanu Hunjadiju“, *Stari srpski arhiv* 11/2012.
- Momčilo Spremić, „Borbe za oslobođenje Smedereva (1459-1485)“, *Smederevski zbornik* 3/2012.
- Momčilo Spremić, *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, Beograd 1994.
- Neven Isailović, Aleksandra Fostikov, „Povelja gospodina Đurđa Brankovića kojom potvrđuje slobode građanima Debrecina – Bia 1429, 5. maj“, *Mešovita grada* 33/2012.
- Donald E. Phillipson, „Development of the Roman Law of Debt Security“, *Stanford Law Review* 20/1968.
- Halil Inalcik, „Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time“, *Speculum* 3/1960.
- Magdolna Sič, „Fiducia and pignus in sources of post-classical roman law – synonyms or terms utilized for different kinds of pledges?“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 1-2/2008.
- M. Sič, Fiducia and Pignus in sources of Post-Classical Roman Law – Synonyms or terms utilized for different kinds of pledges? – Part II“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 3/2008.
- Magdolna Sič, „Why the opinion of Papinian preserved by Fragm. Vat. 9 was not inserted into Justinian's Digest?“, *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies* 1/2012.
- Max Kaser, *Roman Private Law* (third edition), a translation by Rolf Dannenbring, Pretoria 1980.
- Miriam Laclavíková, *Slovak Legal History (with regard to the State and Law until 1918)*, Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta 2013.
- R. A. Bauman, „The Suppression of the Bacchanals: Five Questions“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 3/1990.
- Tomislav Karlović, „Pignus rei immobilis kao fiducijski posao? Shvaćanja o naravi zaloge nekretnina u Tripartitu“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 5-6/2013;
- Žika Bujuklić, *Forum Romanum, rimska država, pravo, religija i mitovi*, Beograd 2012.
- Internet: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

*Ognjen B. Vujović, Ph.D., Associate Professor
University of Pristina temporarily settled in Kosovska Mitrovica
Faculty of Law
ogvujovic@yahoo.com*

Estates of the Despot Đurđe Branković in Hungary in Context of Political Relationship of Serbia and Hungary

Abstract: The subject of analysis in this article is the fate of the economically very important possessions that Despot Djurdje Brankovic had in Hungary. These property was quite distant from the Serbian ethnic space. It would have been said that Jovan Hunjadi, under the mask of pignus, avoided the possibility that the Serbian Despot would accuse him of taking possession of property, of blackmail, of coercion. The Hungarian rulers intensively used Brankovic's inability to efficiently control the estate that he had nominally owned. Despot had his property, but not in the reality. He formally possess something that he did not actually own, and he could never independently control it.

Keywords: Djurdje Brankovic, pignus, Jovan Hunjadi, Serbia, Hungary.

Datum prijema rada: 08.04.2019.